

De Katholieke Vlaamse Landsbond

Deel 2

LODE WILS

NA DE GRONDWETSHERZIENING⁴³

Met de uitvaardiging van de nieuwe grondwetsartikels betreffende de Senaat op 15 oktober 1921, was de herziening achter de rug en daarmee ook de bestaansreden van de regering van nationale unie. Met de parlementsverkiezing van 20 november begon de politieke strijd volgens de nieuwe spelregels. Een belangrijke inzet daarbij was de vraag of Van Cauwelaert de katholieke partij achter zich kon krijgen. De koning, die zelfs tevergeefs geprobeerd had om hem de benoeming tot burgemeester van Antwerpen te weigeren, en de aartsbisschop tegen wiens kar hij gereden had inzake het taalregime in het confessioneel onderwijs, wilden dat notoir niet. In acht Vlaamse arrondissementen werden er nationaal-conservatieve lijsten ingediend tegen de Vlaams-democratische Van Cauwelaertianen. Ze behaalden ruim 8% van de stemmen en drie zetels, tegenover bijna 42% en 24 zetels, maar in Brussel haalden ze zeven zetels tegenover drie. In het hele land, op 186 volksvertegenwoordigers, waren er 80 katholieken waaronder 46 aanhangers van het minimumprogramma.

De koning speelde behendig in op het gemis aan katholieke organisatie, en wist de verdeeldheid van de partij te bestendigen en te verergeren door de Franstalige minderheid tegen de meerderheid op te zetten. Hij raadpleegde niet Van Cauwelaert, maar de 84-jarige Brusselaar Charles Woeste, een gekozenen voor Aalst, die hij zo als "*de leider van de rechterzijde*" voorstelde. Volgens het beproefde recept van Loppem stelde hij tot premier aan Georges Theunis, een Waal en extra-parlementair die hij al een jaar eerder tot "*katholiek*" minister benoemd had. En hij gaf hem een programma mee dat onaanvaardbaar was voor de socialisten en dat zweeg over de taalkwestie. De socialisten – de enige partij die destijds op nationaal vlak stevig georganiseerd was – kozen dan zoals verhoopt voor de oppositie. Theunis vormde dus een regering naar het hart van Albert: met een oververtegenwoordiging van liberalen, plus conservatieve katholieken. Vermits die samen geen

43. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen [...]*, pp.109-142 en 148-151.

meerderheid hadden in het parlement, was de k.v. Kamergroep niet helemaal te vermijden. Maar die kreeg slechts één flamingant, de gematigde Van de Vyvere die minister van Economische Zaken mocht blijven. Zoals tevoren in de drieledige ploeg, werd hij verdrongen in een dozijn regeringsleden.

Van Cauwelaert kon niet beletten dat zijn Kamergroep zich daarbij neerlegde. Haar leden hadden ook sociale belangen te verdedigen. Niet alleen de boeren en middenstanders voelden meer voor een regeringscoalitie met de liberalen dan met de socialisten. Zelfs in de christelijke arbeidersbeweging buiten Antwerpen was die voorkeur aanwezig bij velen, die aan de socialisten een *“rood of geen brood-politiek”* verweten.

Omdat de Kamergroep onmisbaar was geweest voor de grondwetsherziening, had ze toen toch een belangrijke, zij het onvolmaakte taalwet bekomen. Nu was ze ook onmisbaar voor het voortbestaan van de nieuwe tweeledige regering, en kon ze proberen om ditmaal de vernederlandsing van de Gentse universiteit en van het leger af te dwingen. Terwijl in een drieledige of een liberaal-socialistische regering de flaminganten helemaal buitenspel zouden zijn gezet. De Kamergroep zat dus weer tussen twee stoelen zoals tevoren: niet echt in de oppositie maar ook niet ten volle in de regeringsmeerderheid. Dat bevorderde dat haar achterban, de aanhang van de Landsbond, verder afbrokkelde ten voordele van de nationalisten naarmate *“het Vlaams rechtsherstel”* langer uitbleef. In de Kamergroep stelde Van Cauwelaert op 28 maart 1922 dat *“geen wet zal gestemd worden die militaire lasten oplegt, voordat de Vlamingen volkomen voldoening hebben”*. Maar het was de vraag hoevelen hem zouden volgen om dat hard te maken, ook al stond de beperking van de militaire diensttijd hoog op het verlanglijstje van de leden.

Op de Vergadering der Afgevaardigden van de Landsbond op zondag 26 maart 1922 waren de leden van de Kamergroep weer uitgenodigd, en dat was in de pers aangekondigd. Het verslagboek bevat opnieuw alleen de propagandistische versie die op maandag in *De Standaard* verscheen. *“Vele”* volksvertegenwoordigers waren aanwezig. Het eerste besproken punt was de gerechtelijke aanhouding van Arthur Mulier. – Die was als student aan de Von Bissing-hogeschool een propagandist geweest van het extreme activisme van de pangermanistische groep Jong-Vlaanderen, maar was buiten vervolging gesteld. Hij was bij de verkiezingen van november 1921 op de lijst van de Christelijke Werklieden van Kortrijk naar de provincieraad gestuurd, en was er tot bestendig afgevaardigde verkozen. Een liberaal tegenstander klaagde daarop zijn vroegere landverraderlijke activiteiten aan, waarna hij in februari in voorlopige hechtenis werd genomen. De christelijke arbeidersbeweging en het Katholiek Vlaams Verbond van West-Vlaanderen organiseerden daartegen een enorm kabaal.

Het verslag vermeldde dat de West-Vlaamse afgevaardigden vóór de vergadering apart waren samengekomen, en dat in overeenstemming met hen geen

motie zou worden gevraagd aan de Landsbond. Maar de vergadering veroordeelde de aanhouding: *“Het gerecht heeft gehandeld om politieke bijbedoelingen. Er was geen reden om nieuwe vervolgingen in te spannen”*, vermits er geen nieuwe feiten opgedoken waren. De zaak zou in de Kamer worden te berde gebracht bij de begroting van Justitie. – De zaak-Mulier zou de flamingantische gemoederen blijven opzweepen tot einde juli 1922. Toen veroordeelde het Hof van Assisen van West-Vlaanderen hem tot drie jaar, plus verlies van burgerrechten gedurende tien jaar. In december werd hij vrijgelaten.

Hoofdthema van de vergadering was het bepalen van de agenda van het derde Landsbondscongres, met Pinksteren in Gent. Er werden vier punten op geplaatst, met voorop de toepassing door de overheidsadministraties van de taalwet, die vanaf Nieuwjaar van kracht was. In voorbereiding op die bespreking zouden er daarover gegevens worden verzameld. Punt twee werd de gemeentelijke en provinciale politiek. (Van Cauwelaert hamerde dikwijls op wat er op die vlakken aan vernederlandsing kon en moest gebeuren.) Punt drie was de gewestelijke legerindeling. (Wegens het absoluut verzet van de koning en alle antiflaminganten tegen ééntalige eenheden, werd gehoopt op een provinciale rekrutering die ook door de socialisten gevraagd werd; LW) Laatste punt was de amnestie; dat zou vooraf worden bestudeerd door een commissie van vijf: Pouillet, Van Dieren, Van de Perre, senator Hector Lebon en volksvertegenwoordiger Edmond Rubbens. Wat de vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit betrof, die in behandeling was in de Kamer, deelde Van Cauwelaert mee dat de Kamergroep niet zou afwijken van het beginsel van de vernederlandsing zonder meer.

In de afdelingen van de Kamer had op 23 februari 1922 het wetsvoorstel Van Cauwelaert voor een heel geleidelijke maar volledige vernederlandsing van die universiteit geen meerderheid gevonden, zomin als het tegenvoorstel van de liberale Gentenaar A. Mechelynck om Nederlandstalige colleges toe te voegen aan de Franstalige. Het ontbrak Van Cauwelaert (voorlopig?) aan de steun van twee onmisbare groepen, die mee de taalwet op de overheidsadministraties hadden goedgekeurd: de meeste Franstalige katholieken en de meeste socialisten van Brussel, Gent en beide Vlaanderen. De andere Vlaamse socialisten en de niet eens unanieme Vlaamse katholieken vormden geen voldoende basis voor een meerderheid. Op 30 maart zou Van Cauwelaerts voorstel toch op het nippertje door de Centrale Afdeling geraken, dankzij de afwezigheid van een Waalse en een Brusselse socialist, en met de toevoeging dat er Franstalige colleges in het programma bewaard konden worden *“waar dat nodig zou worden geacht”*. Pouillet en Van Cauwelaert hoopten dat ze met de socialisten meer zouden kunnen bereiken dan met de liberalen in de regering. August Vermeylen, die als socialistisch voorstander van de vernederlandsing naar voren werd geschoven, was nu toch gecoöpteerd tot senator.

Op het congres in Gent, van 24 tot 26 juni 1922, kreeg de vernederlandsing van de universiteit het meest aandacht.⁴⁴ Onder de leuze "*Gent of niets*" werd de afwijzing van een vertweetaliging herhaald, en geproclameerd dat de katholieke Vlamingen hun medewerking aan de regering zouden opzeggen indien de wet er niet doorkwam. Zelfs Van Dieren sprak zijn tevredenheid daarover uit, en Van Cauwelaert kwam het nog eens bevestigen. Hij zette uiteen dat door zulke druk toch de vernederlandsing van de overheidsadministraties was binnengehaald. Maar zal Vlaanderen achter ons staan? Ons volk slaapt! Velen maken lawaai in de plaats van te helpen. – Inderdaad werd er in heel het land, ook in Wallonië, over de partijgrenzen heen geageerd *tegen* de vernederlandsing van de Gentse universiteit, maar *ervóór* gebeurde dat niet. Van Cauwelaert sprak nog een tweede keer, tegen het extremisme van degenen die de vernietiging van België willen, of beweren dat wij ons programma niet door de Kamer kunnen krijgen maar die zelf twee derden van de Kamer zouden nodig hebben voor hun zelfbestuur. Willen ze revolutie? De taalwet op de administraties is ondanks haar onvolmaaktheid onze grootste overwinning sinds 1830! – Ook Poulet en Van de Vyvere namen het woord, en later lokte Van Cauwelaert "*instemming*" uit met zijn verklaring dat het congres zijn vrouwen in de Vlaamse leiders zou uitdrukken.

Zoals voorzien werden verslagen voorgebracht, besprekingen gewijd en besluiten genomen over nog drie punten: de taalwet op de administraties, met aanklachten over tekorten in de toepassing; de "*bestuurlijke amnestie*" inzake de administratieve bestraffingen van activisme; de gewestelijke legerrekrutering, waarbij Van Cauwelaert eraan toevoegde dat op die basis een invoering in Vlaamse en Waalse eenheden moest gebeuren.

Maar voor de buitenwereld werd het congres wekenlang beheerst door de agressieve rede waarmee de Gentse hoogleraar Frans Daels de vernederlandsing van zijn universiteit geëist had. Hij joeg niet alleen zijn collega's op stang, onder meer door te poneren dat er geen wachtgeldten moesten worden voorzien voor de professoren die de moeite niet hadden genomen om Nederlands te leren. Hij verkondigde dat de gesneuvelde soldaten solidair waren met de disciplinair gestrafte hulpaalmoezenier Paul Vandermeulen, met de frontersvoorman Adiel Debeuckelaere die vervolgd werd op beschuldiging van landverraad, met de jezuïet Desideer Stracke die in mei door het Oost-Vlaamse Hof van Assisen was veroordeeld wegens hulp aan de vijand, en met Arthur Mulier. Met een duidelijk leugenachtige verwijzing naar een verklaring van generaal H. Drubbel, beschuldigde Daels de legerleiding ervan dat ze opzettelijk "*Vlaamse bataljons*" in de dood had gejaagd bij het eindoffensief.

De Academische Raad van de universiteit veroordeelde Daels in een motie die bedoeld was om zijn afzetting uit te lokken. Het Vlaamsgezinde *Handelsblad*

44. Volgens de verslagen in *De Morgenpost*, de Antwerpse editie van *De Standaard*.

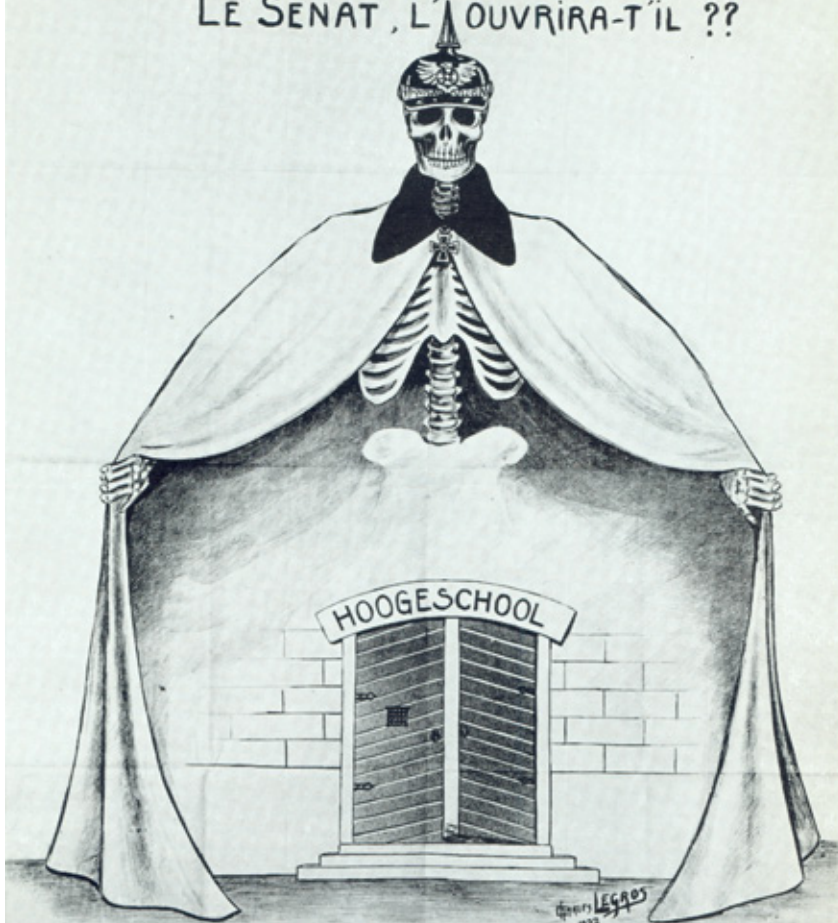
van Antwerpen schreef terecht dat zijn hatelijke beschuldiging bestemd was “om degenen die hun plicht tegenover het vaderland vervulden als verdacht voor te stellen, teneinde diegenen te rehabiliteren die hun rug naar het vaderland toekeerden”. De anti-Vlaamsgezinde pers en politici kregen een buitenkans om de Landsbond en de hele Vlaamse beweging aan te vallen, temeer omdat Daels niet afliet, zelfs niet in de zogenaamde verontschuldiging die hij aanbood. Zijn doel was vermoedelijk door zijn ontslag en door druk op de κ.v. Kamergroep en op minister Van de Vyvere een regeringscrisis uit te lokken. Wegens zijn verdiensten aan het front, en wellicht omdat zijn ontslag inderdaad tot een regeringscrisis had kunnen leiden, moest hij genoeg nemen met een ministeriële “*strengte blaam*” wegens laster en wegens een uitdrukking van voorwaardelijke vaderlandsliefde.⁴⁵ Het optreden van Daels lag in de lijn van de drukking die Van Dieren uitoefende om de Landsbond te doen stelling nemen voor het activisme.⁴⁶

In het verslagboek van de Landsbond vinden we pas een nieuw teken van leven op 15 april 1923, namelijk het verslag van *De Standaard* over een Vergadering van de Afgevaardigden, ruim een jaar na de vorige. Intussen was op 22 december 1922 het wetsvoorstel-Van Cauwelaert met een nipte meerderheid door de Kamer goedgekeurd onder druk van de κ.v. Kamergroep die met de val van de regering dreigde. Maar de liberale partij die wist dat ze de koning en de door hem gekozen achtereenvolgende ministers van Onderwijs achter zich had, had meteen gesteld dat ze de regering zou doen vallen indien de Senaat het ontwerp zou aanvaarden. Al op 4 december 1922 immers had Albert aan Theunis geschreven dat volgens hem de regering niet kon toestaan dat er ook maar één Franstalige les zou geschrapt worden in Gent.⁴⁷

In januari 1923 waren Frankrijk en België overgegaan tot een bezetting van het Ruhrgebied om Duitsland te dwingen tot de opgelegde herstelbetalingen. Dat zou een forse verlenging van de legerdienst noodzakelijk maken, wat aan de Kamergroep een nieuw pressiemiddel gaf inzake de universiteit en ook inzake het taalstatuut van het leger. Maar anderzijds maakte de internationale toestand het bijna onmogelijk om aan de regering het vertrouwen te ontzeggen. Haar ten val brengen zou Duitsland, waar tijdens de oorlog geen ruit gebroken was, sterken in zijn weigering om het verwoeste en leeggeplunderde België te vergoeden.

45. *De Morgenpost* wees op 29 juni verantwoordelijkheid af voor de gezegden van de “niet politiek gebonden” Daels, en schreef op 8 juli: “Al staan wij in de politiek lang niet op hetzelfde standpunt als de heer Daels”, we zullen niet aan hem laten raken in de ministerraad. Een dossier over de zaak in het Archief Van Cauwelaert, VB 46. Zie ook P. De Coninck, ‘De Standaard’ en de katholiek-Vlaamse politieke strijd vanaf eind 1918 tot medio 1925. III, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 48, 1989, nr. 4, p. 214.
46. Zie in de correspondentie van Van Cauwelaert: Van Dieren, 10 en 29 mei 1922; Van Cauwelaert, 25 en 30 mei; Van de Vyvere, 2 juni.
47. “Il me paraît difficile que le Gouvernement actuel consente à sacrifier davantage le français à Gand que le ministère précédent”; J. Velaers, *Albert I [...]*, p. 878.

LA CHAMBRE A ENTR'OUVERT LA PORTE
LE SÉNAT, L'OUVRIRA-T'IL ??

COMITÉ ESTUDIANTIN DE RÉSTANCE.

LITHO: LA MEUSE, LIÈGE.
EXEMPTÉ DU TIMBRE. No 46 21 2-1922.

LOCAL: Dr PIERCOT, 24.

Karikatuur die verspreid werd nadat het wetsvoorstel-Van Cauwelaert op 22 december 1922 door de Kamer was goedgekeurd met een oproep aan de Senaat om dit voorstel niet te aanvaarden. [Collectie Universiteitsarchief Gent, Affiche: verned_001]

Op 20 maart 1923 had de Senaat met een grote meerderheid het ontwerp van de Kamer over de universiteit verworpen; hij had een commissie ingesteld om een oplossing te zoeken. Ingewijden wisten dat de minister van Onderwijs Pierre Nolf, een vertrouweling van Albert, de koninklijke belofte van "*l'égalité la plus stricte et la justice la plus absolue*" tussen de taalgroepen wilde toepassen door in Gent precies evenveel Nederlandstalige colleges in te voeren als er Franstalige zouden bewaard worden. Terwijl de Luikse rijksuniversiteit uitsluitend Franstalig zou blijven. Dat hield dan toch de toegeving in aan de flamingantische eisen, dat men in Vlaanderen geen universitair diploma meer kon behalen zonder Nederlands te kennen.

Van Cauwelaert opende op 15 april de Vergadering van de Afgevaardigden met een hulde aan Prosper Poulet voor het prachtige artikel over de politieke toestand, dat die had gepubliceerd in het weekblad *La Revue Catholique des Idées et des Faits* (dat als een spreekbuis van kardinaal Mercier gold; LW). – Daarin stond dat in de Kamer enkele helderziende Walen recht deden wedervaren aan de Vlamingen, maar dat er zich in de Senaat een Waals blok verhief tegen het Vlaamse. De verantwoordelijkheid daarvoor lag bij de Fransschrijvende pers, zoals "*bij ons*" *La Libre Belgique* maar met uitzondering van de socialistische *Le Peuple*. De goedwillige Walen staan machteloos tegenover de sinds jaren opgehitste opinie, bijzonder in Luik, die stelt dat Wallonië over de Gentse universiteit te beslissen heeft. Er is geen vrede mogelijk tussen Vlamingen en Walen dan op voet van gelijkheid: niet meer Frans in Vlaanderen dan Vlaams in Wallonië.⁴⁸

Na de bepaling der agenda van het jaarlijkse Landsbondcongres, te houden in Brugge van 21 tot 23 juli, besprak Van Cauwelaert de toestand na de verwerping van zijn wetsontwerp door de Senaat. Hij liet een motie aannemen volgens welke de katholieke Vlamingen in de oppositie zouden gaan in geval van rechtsweigerings. Ten slotte had hij het weer over zijn "*grondwettelijk zelfbestuur*", de verwaarloosde mogelijkheden van gemeenten en provinciën, die in Brugge moesten besproken worden evenals de stichting van een Verbond der Vlaamse Gemeenten.

Op 14 juni 1923 bood de regering haar ontslag aan, omdat ze geen oplossing kon vinden voor de twee hangende problemen: de universiteit en het leger. Op 18 juni werd Theunis opnieuw aangesteld tot formateur, met strikte richtlijnen van de koning voor gelijkheid van de twee talen in Gent en om het been stijf te houden tegen een indeling van het leger in taaleenheden (in beide gevallen: zoals de liberalen het wilden). In het bezette Ruhrgebied nam het verzet toe met de steun van de Duitse regering, en bij verschillende aanslagen werden onder meer twee Belgische soldaten gedood. Dat maakte het voor de Belgische parlementsleden zoveel te moeilijker om aan hun regering het vertrouwen te weigeren. Theunis sprak met Albert een plan af: de regering zou zich in de Kamer aanbieden met

48. Een vertaling van het artikel in *De Morgenpost* van 7 april 1923.

een gedetailleerde programmaverklaring, zodat het vertrouwen, waarop gezien de internationale toestand kon worden gerekend, zou impliceren dat de meerderheid verplicht was voor de wetsontwerpen te stemmen; de taalwet op het leger zou bovendien worden uitgesteld tot na de parlementaire vakantie.

Op 29 juni werd bekendgemaakt dat de koning het ontslag van de regering-Theunis niet had aanvaard. In de volgende nacht ontplofte een bom in een militaire trein met verlofgangers bij Duisburg. Tien Belgische soldaten werden gedood, 25 anderen gewond. Op 3 juli kwam Theunis voor de Kamer met zijn nieuwe regeringsverklaring. Daarin een verlenging van de legerdienst met twee maanden en tijdelijk vier, en de verschuiving van het taalstatuut naar later. In de vier faculteiten van de rijksuniversiteit zouden de studenten de keuze krijgen tussen twee derden Nederlandse en één derde Franse lessen, of het omgekeerde. Dat was de "*égalité la plus stricte*" van Albert. Maar ondanks deze principiële weigering van gelijkheid tussen Vlaanderen en Wallonië, had minister Van de Vyvere toch heelwat kunnen binnenhalen. Het Nederlands zou de taal zijn van de studierichtingen buiten de vier faculteiten.⁴⁹ Een Nederlandstalige Mijnschool werd opgericht als tegenhanger van de Franstalige in Luik. De ingenieursopleidingen die niet bestonden in Luik, zouden in het Frans behouden blijven, maar tegelijk ook volledig in het Nederlands ingericht worden. Bovendien zouden vanaf oktober 1923 al de voorziene Nederlandse lessen gedoceerd worden in de eerste kandidatuur, en daarna verder van jaar tot jaar. Terwijl in het verworpen flamingantische wetsontwerp de nieuw te benoemen hoogleraren wel in het Nederlands hadden *moeten* doceren, maar de zittende alleen zouden zijn *uitgenodigd* om dat te doen. Dat had nog Franstalige colleges kunnen opleveren gedurende tientallen jaren.

In de vergadering van de k.v. Kamergroep op 4 juli was het vanzelfsprekend dat ze de regering het vertrouwen moest geven, maar zonder haar programma te aanvaarden. Poulet, Van de Vyvere en Helleputte wezen erop dat "*het stelsel-Nolf*" de Franstalige universiteit afschafte, zodat ons doel in twee stappen kon worden bereikt. Ook Van Cauwelaert liet geen voorbehoud inzake de universiteit horen, alleen inzake het leger.⁵⁰ Op 5 juli kreeg de regering inderdaad het vertrouwen van de Kamer, waarbij Van Cauwelaert uitvoerig stelde dat dit gebeurde vanwege de internationale toestand, zonder aanvaarding van haar ontwerpen, en dat de strijd voor de volledige vernederlandsing van de universiteit doorging. Dat laatste belette niet dat hij veel kritiek kreeg vanwege militanten, en natuurlijk van de Frontpartij die beweerde dat hij een hele oplossing moest "*kiezen*" in de plaats van een halve.

49. De Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde; de Staatkundige Wetenschappen; de Bestuurswetenschappen; de Handelswetenschappen; de Aardrijkskunde; de Lichamelijke Opvoeding. Later kwam daar de Pedagogie bij.

50. Papieren Van Isacker: Verslagboek Kamergroep.

Op 18 juli keurde de Senaat de Nolf-wet goed.

Op 20 juli had in de Kamer de eindstemming plaats over de wet tot verlening van de dienstplicht. Daags tevoren stelde Van Cauwelaert in zijn Kamergroep dat daarbij een amendement moest worden ingediend om Vlaamse compagnies te eisen, ook al had premier Theunis daartegen de vertrouwenskwestie gesteld. Helleputte verzette zich tegen dat veroorzaken van een ministeriële crisis, waardoor bovendien de Nolf-wet zou verloren gaan en de mondeling beloofde Vlaamse pelotons (van tien man) in het leger. Van Cauwelaert aanvaardde die argumentatie niet, vanwege de verbittering die in Vlaanderen zou ontstaan door een nieuwe rechtsweigering. Hendrik Marck steunde hem nog krachtiger en voorspelde een rampzalig gevolg voor de partij indien ze zou capituleren. Maar bij de stemming werd Van Cauwelaert in de minderheid gesteld met zeventien stemmen tegen tien. Hij nam ontslag als voorzitter, aangezien bij herhaling gebleken was dat de meerderheid zijn opvattingen niet deelde. Zijn krant gaf haar hoofdartikel als titel mee: *De ineenzakking van de K.V. Kamergroep*.⁵¹

De volgende dag werd de verlenging van de dienstplicht aanvaard door de Kamer. De socialistische oppositie had de zaal verlaten liever dan tegen te stemmen, want ook voor haar kon de regering nu niet ten val worden gebracht. Het zou dus niet eens geholpen hebben indien de K.V. Kamergroep het been had stijf gehouden.

Nog een dag later, op 21 juli, opende in Brugge het congres van de Landsbond, waarvan de bisschoppen van Brugge, Luik en Namen het erevoorzitterschap hadden aanvaard.⁵² De verbitterde vergadering eiste dat éérst de universiteit zou worden besproken, want de Nolf-wet moest nog naar de Kamer. Sprekers als Frans Daels en Edmond Van Dieren oogstten toejuichingen met hun eis om het wetsontwerp te verwerpen. Op de vraag van volksvertegenwoordiger Blavier, wanneer we dan over een parlementaire meerderheid zouden beschikken om Nederlandstalig hoger onderwijs in te richten, antwoordde Van Dieren: *“Dat kan geen tien jaar meer duren. Intussen beter wachten.”*⁵³

Door zijn ontslag als voorzitter van de Kamergroep had Van Cauwelaert het mogelijk gemaakt om zijn gezag bij een deel van de opgewonden militanten

51. Het verslagboek van de Kamergroep vermeldt nog één vergadering, op 27 september 1923, en daarna geen meer tot de herstichting op 16 juni 1925.
52. Hoewel V. Claes, namens Van Cauwelaert, dit inriep bij Helleputte, weigerde die een erevoorzitterschap, verklarende dat hij het congres niet kon bijwonen; 9 en 12 juli 1923; Archief Schollaert-Helleputte, 490.
53. Meer dan zes jaar later, op 18 december 1929, zou senator August Vermeylen het wetsontwerp van de regering tot *volledige* vernederlandsing van de universiteit pogen te kelderen met hetzelfde argument: *“Hij vraagt niet hals over kop voor de vernederlandsing van Gent te stemmen. Hij zegt een goede Vlaamse universiteit te verkiezen binnen tien jaar boven een slechte binnen één jaar”*; K. De Clerck, *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit*, Gent, 1985, p. 235.

te redden. Hij veroordeelde de heersende verbittering niet: *“Het blijft een onuitwisbare vlek op de Belgische politiek, dat men na de oorlog aan hogehand de moed niet gehad heeft gelijkheid te doen heersen.”* (Een openlijker aanklacht tegen de koning was destijds niet mogelijk; lw) Voor het leger bestond de mogelijkheid om tot een oplossing te komen in een regeringscoalitie met de socialisten, maar helaas waren de standsorganisaties niet bereid tot die coalitie. Dat dit van hunnentwege een fout was, daar kwam hij nog op terug.⁵⁴ Maar voor de universiteit was er helemaal geen meerderheid te vinden, daarvoor hadden zelfs in de Senaat de Waalse katholieken afgehaakt en er was geen eendrachtige, massale Vlaamse betoging voor gehouden. Het onleefbare stelsel-Nolf is een vooruitgang, bij zijn verwerping staan we voor het niets. *“(Geroep: dat is beter!)”* Daarom kan voor die formule worden gestemd *“(Neen! neen!)”*. Ondanks bitsig verzet in de woelige zaal wist Van Cauwelaert te beletten dat Van Dieren een motie ter stemming kon leggen voor een verwerping door het parlement. Wel liet hij in een motie het stelsel unaniem afkeuren. – De volgende twee dagen van het congres verliepen zonder veel problemen.⁵⁵

Op 27 juli keurde de Kamer de wet-Nolf goed met 87 stemmen tegen 75, bij 8 onthoudingen. De ja-stemmen van de meeste Vlaamse katholieken waren dus onmisbaar geweest. De Senaat keurde ook de dienstplichtwet goed, maar zelfs de beloofde Vlaamse pelotons kwamen er niet. Wat er wel kwam, nu gelijkberechtiging *“definitief”* werd geweigerd hoewel Vlaanderen bijna 70% van de gesneuvelden had geleverd aan de IJzer, was een dubbele doorbraak: die van het nationalisme in het klerikale volksdeel, en die van een ware haat tegen België in het nationalisme. Ik heb elders uitvoerig beschreven hoe hier het *point of no return* bereikt werd, aan de gevolgen waarvan België nu scheurt.⁵⁶

54. Dat er met de socialisten een parlementaire meerderheid was voor gesplitste legereenheden, beweerde Van Cauwelaert op 19 oktober 1923 ook in een brief aan P. Pouillet, toen hij die probeerde mee te krijgen om de regering te doen vallen. Maar hij moest toch wel weten dat nagenoeg heel het Waalse socialisme zich tegen elke vernederlandsing verzette, ondanks tegengestelde beweringen.

55. Volksvertegenwoordiger Emile Blavier rapporteerde over de ‘administratieve amnestie’ die er moest komen, Van Cauwelaert kondigde aan dat hij een wetsvoorstel zou neerleggen voor een beperkte politieke amnestie (dat werd de genadewet van januari 1929). Verder weidde hij uit over zijn stokpaardje: wat provincies en gemeenten konden doen, ook in intercommunale en interprovinciale samenwerking. Toen hij dat weer ‘grondwettelijk zelfbestuur’ noemde, realistischer dan de eis van zelfbestuur waarvoor een tweederdemeerderheid nodig was in het parlement, kreeg hij protesten, onder meer van Van Dieren. Maar die steunde wel zijn motie voor de stichting van een Verbond van Vlaamse Gemeenten. De optocht die de tweede dag van het congres besloot, zou volgens de *Libre Belgique* meer dan tienduizend deelnemers verenigd hebben; hij werd mede door de Brugse bisschop G. Waffelaert geschouwd. Op de derde dag werd onder meer gerapporteerd over de werking in zes Waalse centra, overkoepeld door de Broederband der Vlamingen in het Walenland met het weekblad *De Vlaamsche Volksstem*. Zie *Vierde Katholiek Vlaamsch Congres, Brugge 21-23 Juli 1923*.

56. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen [...]*, pp. 143-147 en 161-168.

CRISIS EN VERSTERKTE ORGANISATIE...

De gevolgen van de nederlaag waren zwaar voor het aanzien van Van Cauwelaert en de aanhang van zijn partij. Hun werd verweten dat zij de Nolf-wet "aanvaard" hadden, zowel als de verlenging van de Franstalige legerdienst, en in het algemeen de onderschikking van de Vlaamse katholieken in de regering aan de liberalen, hoewel die zoveel minder Kamerzetels telden. De meeste flaminganten gaven de schuld daarvan niet aan de koning – dat doen ook de meeste historici nu niet – maar aan "België" of aan de politici van de "ineengezakte" K.V. Kamergroep en aan de Landsbond. Die laatste probeerde de crisis te boven te komen door zich te radicaliseren en beter te organiseren.

De invloedrijke oud-activist Lodewijk Dosfel had al op 25 februari 1922 geschreven in het katholieke weekblad *Het Vlaamsche Land*: "Indien men de leuze 'Gent of Niets!' toepast, zal men zich bij niets moeten neerleggen". Nu hekelde hij het contrast tussen de unanieme afwijzing van het Nolf-stelsel op het Brugse congres en de stemming voor de Nolf-wet in het parlement. "Niets wat Vlaams is kan daar gedijen... Wij begrijpen Van Dieren niet die meende dat wij binnen tien jaar een meerderheid zouden hebben voor de vervlaamsing van de Hogeschool. Waar zouden wij die halen?" Alleen in zelfbestuur met een Vlaams parlement was de oplossing mogelijk. En al predikte Dosfel dat het nationalisme moest ondergeschikt blijven aan het katholicisme, hij verkondigde: "De aanhangers van Zelfbestuur zijn niet op hun plaats in het Vlaams Verbond. Hun blijft alleen over, daar ontslag te nemen".⁵⁷ Hij beschuldigde "hen die zich als leiders aanstelden" zoals Van Cauwelaert, Pouillet en Van Isacker, "dat zij niet logisch doorgeredeneerd hebben... waarom vorderen zij dan niet rechtuit de scheuring van België?"⁵⁸ Hij stelde de beginselverklaring op van een Rooms-Katholieke Vlaams-Nationale Vereniging, waarin hij en honderdvijftig ondertekenaars zich uitspraken voor "Vlaanderens staatzelfstandigheid". Ze verklaarden hun vereniging "stelselmatig gekant tegen de heidense staat" België.

Velen trokken de conclusie die Dosfel niet voluit wilde trekken, en gingen over tot de stichting van een katholieke nationalistische partij. Daarmee wilden ze vooral de christelijke syndicalisten aantrekken, want dat waren de meest strijdbare Vlaamsgezinden en die voelden zich ook door het conservatisme van de regering-Theunis en door de verlenging van de legerdienst geschoffeerd. In Oost-Vlaanderen

57. A. De Bruyne, *Lodewijk Dosfel 1881-1925. Kultuurflamingant, Activist, Nationalist*, Wilrijk, 1967, pp. 393-398 en 417-421.

58. "De beginselen van het minimumprogramma, dit programma zelf, de propaganda op grond daarvan gevoerd, zijn een na-oorlogse kwaal, zijn dogmatisch verkeerd... omdat zij geen onderscheid maken tussen onmiddellijke verbeteringen en nagestreefd doel... Had men dan nog het minimum als minimum erkend doch neen: Wie voor méér wilde ijveren, voor méér wilde werken, propaganda maken, kon elders gaan. Metterdaad was het minimum een maximum geworden"; Dosfel in *Het Vlaamsche Land*, 19 januari 1924; gec. in A. De Bruyne, *Lodewijk Dosfel [...]*, pp. 417-418.

koppelde de Frontpartij al in de zomer van 1923 de benaming Kristene Volkspartij aan haar naam, bij haar versmelting met het daensisme. Op het einde van dat jaar werd beslist dat de partij in West-Vlaanderen en in Limburg openlijk katholiek zou worden om “*de jonge seminaristen tot zich te trekken, nieuwe krachten bij te winnen, de huidige krachten te behouden*”. Het ging er daar in de eerste plaats om, de West-Vlaamse christelijke arbeiderspartij op te slorpen die onder andere in de zaak-Mulier haar Vlaams radicalisme getoond had. Een jaar later werd voor het arrondissement Gent (naast of tegen de Frontpartij) een Katholiek Kristene Volkspartij van Vlaanderen gesticht door Frans Daels en Jef Goossenaerts, met Emiel Verheeke, de secretaris van de machtige Christelijke Centrale der Textiel- en Kledingsbewerkeren. Turnhout en Antwerpen volgden nog vóór de parlementsverkiezingen van april 1925, maar daar werd wel een lijstverbinding, respectievelijk een kartel gesloten met de Frontpartij. In Antwerpen was het boegbeeld advocaat Leo Scheere, die lid was van het hoofdbestuur van het nationale ACW, dat in juli 1923 als autonome politieke organisatie gesticht was; daar deed Antoon Wolfs mee, de secretaris van de kleine Christelijke Centrale der Openbare Diensten. Verheeke en Wolfs waren lid van het nationaal bestuur van het vakverbond ACV.⁵⁹

In het klimaat van veralgemeende verbittering in het klerikale kamp, zou de Landsbond radicaliseren en zijn activiteit opdrijven, en dat trouwens ook *moeten* doen om staande te blijven. Dat hij dat kon, en dat wij daarover ingelicht zijn omdat er nu echte notulen van sommige vergaderingen werden gehouden in de plaats van krantenverslagen, danken we aan de versterking van het secretariaat door de komst van advocaat Jan Valvekens en vooral van de kapucijn Valeer Claes.⁶⁰

Claes, geboren in 1884, priester gewijd in 1907, promoveerde in 1910 in Leuven tot doctor in de Politieke en Sociale Wetenschappen met een studie over de collectieve arbeidsovereenkomst in Duitsland. In 1912 werd hij door aartsbischop Mercier officieel aangesteld tot bestuurder van maatschappelijke werken in het arrondissement Leuven. Hij legde daar een groot dynamisme aan de dag voor de ontwikkeling van een zelfstandige arbeidersbeweging, bevrijd van de traditionele bevoogdende gildestructuur, en in eenklank met de Vlaamse beweging. Na de oorlog was hij nog sterker de verstrengeling van die twee toegegaan, iets wat door de Waalse proosten van sociale werken bij Mercier werd aangeklaagd. Dat belette niet dat hij in juli 1920 met instemming van Mercier door pater Ceslas

59. L. Wils, *Honderd Jaar Vlaamse Beweging, 2, 1914-1936*, Leuven, 1985, pp. 222-227. L. Vandeweyer, Het katholieke Vlaams-nationalisme in Antwerpen naast het Vlaamse Front 1925-1931, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 50, 1991, nr. 4, pp. 193-197 en jg. 51, 1992, nr. 1, pp. 1-16.
60. Over hem: G. Tirelire, *Recht door. Valeer Claes 1884-1958*, Antwerpen, 2000. Zie ook *60 Jaar Kristelijke Vakbeweging in het arrondissement Leuven*, s.l., s.d. Valeer (of Valerius) was Claes' kloosternaam. In de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* luidt zijn geboortenaam Petrus, maar volgens Tirelire was het Frans.

Rutten, de algemeen directeur van de christelijke sociale werken, gevraagd werd secretaris van het nationale Werkersverbond te worden. Bij de onderhandelingen daarover kwam het tot een *“zware botsing met verscheidene medewerkers”* in de Leuvense arbeidersbeweging, waar hem een autoritair optreden werd verweten en waar scheuring dreigde. Verbolgen omdat hij van Brussel uit hierin onvoldoende zou gesteund zijn, nam hij in oktober 1920 ontslag in Leuven en weigerde tegelijk de benoeming in Brussel. In april-mei 1921 werd hij door zijn orde overgeplaatst naar Antwerpen, om er mee te werken aan het weekblad *De Vlaamsche Werkman*. Hij bood er onmiddellijk zijn diensten aan Van Cauwelaert aan, met wie hij al van voor de oorlog graag samenwerkte. *“In een eigen biografische nota noemt Valeer zich achtereenvolgens: eerst privésecretaris van Fr. Van Cauwelaert; daarna lokaal redacteur van De Morgenpost; in 1923 secretaris van de Katholieke Vlaamse Landsbond.”*⁶¹

In het driejaarlijks verkiezingskapittel van augustus 1922 hadden de kapucijnen een nieuw bestuur verkozen, dat onder de leiding van provinciaal R. Andrianne *“in tegenstelling tot zijn voorganger, een meer open beleid”* zou voeren. Burgemeester Van Cauwelaert vroeg dan of pater Claes zijn *“particulier medewerker”* mocht worden. In november 1922 werd dat door het bestuur toegestaan, met als verantwoording *“medewerking aan de Vlaamse katholieke pers”*; maar het was wel zo dat Claes en Van Cauwelaert *“in onderling overleg hun samenwerking mochten regelen”*. Claes hielp de katholieke voorman bij zijn correspondentie, en van december 1922 tot april 1925 was hij vast medewerker aan *De Morgenpost*, dus de Antwerpse uitgave van *De Standaard*. Daarnaast trad hij vanaf februari 1923 op als politiek commentator in het weekblad *Het Vlaamsche Land*, tot in 1924 toen het blad meer en meer de nationalistische toer opging.⁶² Op een foto van de prominenten die in juli 1923 de optocht schouwden bij het Brugse congres, zien we hem in zijn franciscanerpij wegglippen.⁶³ In het Hoofdbestuur nam hij op 21 oktober daaropvolgend het woord, en vanaf 5 december ook in het Dagelijks Bestuur.

61. Aldus G. Tirelire, *Rechtdoor [...]*, ook voor wat volgt. Uit het Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Fonds Désiré Mercier, dozen 3 en 4, Sociale Werken, bezorgde Jan De Maeyer mij kopie van de klacht van Le Cercle des Propagandistes Wallons van 4/6 maart 1920, en van de weerlegging door Claes op 15 april 1920. In het dagboek van Emiel Vliebergh (Kadoc-K.U.Leuven) werd genoteerd op 27 november 1920: *“E.P. Claes hier. Hij legt geheel de zaak uit, hoe hij zijn ontslag genomen heeft... Deze zomer, vooraleer mijn ontslag gegeven werd, werd ik naar Mechelen geroepen, en de Kardinaal zei me dat men hem was komen zeggen dat men gezien had dat ik mij ‘des familiarités déplacées’ veroorloofde tegenover leden van de vakvereniging. De Kardinaal schijnt dat te geloven. Hij veranderde maar van toen ik op tafel sloeg en zei dat het vals was, dat men mij beschuldigde teveel Vlaamsgezind en teveel democraat te zijn.”*
62. Hij had toen 27 bijdragen geleverd. Onder meer had hij in de *Vrije Tribune* met Dosfel gepolemiseerd in augustus-oktober 1923. I. De Vooght, *Het weekblad Het Vlaamsche Land 1919-1926*, K.U.Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1995, pp. 8 en 50-51.
63. L.Wils, *Honderd Jaar Vlaamse Beweging, 2 [...]*, p. 143.

De Landsbond had dringend een versterking van zijn secretariaat en van zijn hele werking nodig. Een *“verslag voor te dragen op het Vlaams Congres 21 juli 1923”* gaf een heel somber beeld van de werking en de stemming. Op de vraag naar hun toestand hadden slechts zeven arrondissementsbonden geantwoord, waaronder twee *“dat het verbond dood is of nog alleen op het papier bestaat”*. De antwoorden vroegen meer werking aan de top, door Hoofdbestuur, Dagelijks bestuur en Algemeen Secretariaat. *“Het Hoofdbestuur heeft weinig vergaderd, het Dagelijks Bestuur omzeggens niet”*, besloot het verslag. – Het waren dus niet alleen de notulen die daarna vermeerderden, maar ook de vergaderingen zelf. Dit verslag was al het werk van Claes, niet van de eerste secretaris, Leo De Raedt. Die was actief in de Antwerpse arrondissementsbond en was bij de stichting van *De Morgenpost* in 1921 de hoofdredacteur ervan geworden; meer weet ik over hem niet. Op de Vergadering van de Afgevaardigden van 9 december leidde hij nog de bespreking over het leger in. Hij werd er bedankt, nu hij wegens tijdsgebrek het secretariaat opgaf.

Zijn opvolger, Jan Valvekens, had zijn universitaire studie in Leuven onderbroken door de oorlog. Hij had zowel daarvoor als daarna een heel vooraanstaande rol gespeeld in de scholieren- en studentenbeweging waarin Van Cauwelaert de motor zag van de Vlaamse ontvoogding. Hij was stagiair bij de Antwerpse advocaat Hubert Van Oekel, die in het Dagelijks Bestuur op 7 november 1923 tot ondervoorzitter was gekozen, om het te kunnen leiden bij de veelvuldige afwezigheden van de voorman. Van Oekel had toen meteen gesteld dat *“het bestendig secretariaat volstrekt zou moeten ingericht worden”* en dat daarvoor een financiering moest worden voorzien.

Terwijl de aanstelling van Valvekens tot *“Algemeen Schrijver”* van de Landsbond formeel verliep via het Dagelijks Bestuur op 5 december 1923 en de Vergadering van de Afgevaardigden op 9 december, werd een aanstelling van Claes nooit formeel vermeld. In het verslag over het Dagelijks Bestuur op 9 januari 1924 heetten ze de twee secretarissen, en zo werden ze later nog herhaaldelijk genoemd, ook in gedrukte stukken. Officiëler was de titel van Valvekens als Secretaris van de Landsbond en van Claes als *“Bestuurder van het Katholiek Vlaams Secretariaat”*, dus van de administratieve poot van de Landsbond. Mia Van Cauwelaert, de dochter van Frans, zegde me dat Claes daarvoor beschikte over een kamertje in haar ouderlijk huis op de Rosier in Antwerpen. Volgens Claes' biograaf was het *“vanuit zijn kantoor op de Katelijnevest 28”*, bij *De Morgenpost*, dat hij *“het dagelijks gebeuren van de Landsbond dirigeerde”*.

Claes hield het niet bij dirigeren vanuit zijn kantoor per correspondentie. Hij reisde rond naar een aantal arrondissementen om er de werking te stimuleren of weer in gang te zetten, blijkbaar met succes. Een permanente zorg was de financiering van het secretariaat. Daarvoor zou er een Vlaams Fonds worden opgericht, dat rekende op bijdragen van Vlaamsgezinde banken om een rentegevend

BUREEL VAN DE KATHOLIEKE VLAAMSE LANDBOND

1929

J. Valvekens, Z. E. P. Val. Claes, A. Bouweraerts, J. Wille

kapitaal te vormen. Het optreden van pater Valeer Claes heeft voorkomen dat de Landsbond zou wegdeemsteren na vijf jaar rechtsweigering en de nederlaag tijdens de Ruhrbezetting.

.... EN RADICALISERING

Een ander antwoord op de crisis was de radicalisering van de Landsbond, zowel inzake zijn inrichting als zijn programma. In het Hoofdbestuur (dat was een andere benaming voor de Vergadering van Afgevaardigden⁶⁴) drong Van Dieren op 21 oktober 1923 aan op een herinrichting van het bestuur, zoals in het woelige congres van Brugge was gevraagd. Namelijk de uitsluiting van de parlementsleden, zowel uit het Hoofdbestuur als uit het Dagelijks Bestuur. (Door de gewoonte om op het Hoofdbestuur ook de leden van de k.v. Kamergroep uit te nodigen, was de positie van de parlementsleden inderdaad heel sterk geweest.) Albert Bouweraerts, de voorzitter van arrondissementsbond Brussel, verklaarde dat ook zijn bond de crisis van het vertrouwen hieraan toeschreef, dat in de Landsbond de parlementsleden over zichzelf moesten oordelen.⁶⁵ Van Cauwelaert antwoordde aan Van Dieren dat hij twee jaar tevoren ontslag had gevraagd uit het Dagelijks Bestuur, maar dat men hem gesmeekt had om te blijven. Nu het Hoofdbestuur een nieuw Dagelijks Bestuur zou verkiezen, aanvaardde hij geen verlenging van zijn mandaat meer, wat hem vrijheid van spreken gaf.

De arrondissementsbonden verkiezen vrij hun afgevaardigden, betoogde hij, en ze verkiezen parlementsleden. Een principiële uitsluiting van die groep *“ware de versterking van zekere elementen die reeds op de grenszone van de Landsbond staan”* (zoals Van Dieren en Daels, zullen de aanwezigen verstaan hebben; LW).⁶⁶ De crisis van het vertrouwen is gegroeid uit de werking, vanaf de wapenstilstand, van een groep *“die de splitsing wilde teweegbrengen tussen de politieke groep en de georganiseerde massa”* (deze laatste term gebruikte Van Cauwelaert herhaaldelijk om de standsorganisaties aan te duiden; LW). Ze heeft de jeugd de zelfstandigheids-gedachte ingeprent, maar weigert mee te werken aan de onmiddellijk bereikbare punten. *“Zij willen niet alleen geen verwezenlijkingen onder het Belgisch regime, doch willen het Belgisch regime zelf doen uiteenvallen. Vandaar hun eenzijdigheid in vergaderingen en tijdschriften. Zij hebben het misnoegen gekweekt door het stelselmatig afbreken en het wantrouwen dat zij zaaiden, vooral bij de studenten.”* Uitsluiting van de

64. Ook ‘Hoofdraad’ en ‘Algemene Vergadering’ komen voor.

65. Op 12 april 1923 had senator Albert Carnoy dat al aan Van Cauwelaert gemeld, maar die had ‘s anderendaags vinnig gereageerd: *“Een votum van minderwaardigheid tegenover de politieke verkozenen zal men van mij nooit verkrijgen! Ik dank voor de rol van een jongen, die onder voogdij wordt gesteld!”*

66. Op 11 december 1923 zou Van Cauwelaert schrijven aan Albert Carnoy dat aan *“de onvruchtbare drijfverijen van Van Dieren”* in de schoot van de vereniging, best een einde werd gesteld.

parlementsleden zou het wantrouwen vergroten en vertrouwelijke samenwerking voorgoed onmogelijk maken. *“De grote macht van het volk ligt buiten het parlement: gemeente, provincie, eigen werking op letterkundig en economisch gebied.”* Doch men mag de gedachte niet laten voortbestaan dat de oorzaak van de verslapping zou liggen bij de parlementsleden.

In de bespreking werd het voorstel van Van Dieren om hen ook uit het Hoofdbestuur te weren, door niemand gesteund. Het voorstel van Jozef Clynmans uit Leuven om in het Dagelijks Bestuur, dat nu vijf parlementsleden telde op elf, hun aantal te beperken tot drie, werd verworpen met achttien tegen acht, bij vijf onthoudingen. Het verslag dat 's anderendaags verscheen in *De Standaard* meldde dat na bespreking was beslist dat parlementsleden konden lid zijn van het Hoofdbestuur en van het Dagelijks Bestuur, maar dat hun aantal zou worden beperkt en zoveel mogelijk niet-parlementairen opgenomen.

Bij de bespreking van de volgende punten werd er lang stilgestaan bij de Gentse universiteit. Van Cauwelaert wilde *“onvoorwaardelijke strijd”* voor de volledige vernederlandsing, zonder af te wachten wat het Nolf-stelsel zou geven. *“Ik heb me niet uitgesproken over boycot. Ik zie echter niet in waarom de studenten die toch naar Gent gaan de Vlaamse afdeling boycotten.”* Hij stelde een motie voor die eindigde met een oproep om *“inmiddels van de bestaande wet gebruik te maken om onze positie als Vlamingen en onze Vlaamse volkskracht zoveel mogelijk te versterken”*. Daarop vroeg Arthur Mulier of hij de boycot verwierp? Niet uitdrukkelijk, want hij wou tegen de studenten niet ingaan. Marcel Vandenbulcke (later herhaaldelijk nationalistisch parlements lid) wierp op dat in de Oud-Hoogstudentenbond van West-Vlaanderen 17 op 23 aanwezigen zich voor de boycot hadden uitgesproken, en Hendrik Priem stelde dat hij daar had tegen gestemd maar dat hij gegronde redenen voor de boycot erkende. De laatste zin van de motie werd geschrapt.⁶⁷

Als laatste punt ging de vergadering over tot de verkiezing van het nieuwe Dagelijks Bestuur. Senator Albert Carnoy vroeg om de Landsbond niet te onthoofden, en volksvertegenwoordiger Emile Blavier stelde voor om Van Cauwelaert erevoorzitter te maken.

“D’Hoore: Brugge duldt niet dat Mr. Van Cauwelaert zou aftreden (Algemene toejuichingen).” Pater Claes stelde voor: Van Cauwelaert algemeen voorzitter, en een ander voorzitter van het Dagelijks Bestuur. Volksvertegenwoordiger Edmond Rubbens ten slotte: *“Mr. V.C. blijve voorzitter, en een der ondervoorzitters worde gelast met de praktische leiding. Mr. V.C. aanvaardt. Toejuichingen.”*

67. Het nationalistische Antwerpse dagblad *De Schelde* berichtte op 10 oktober 1923 dat de Antwerpse Volksbond – dat was de kern van Van Cauwelaerts partijorganisatie voor de stad Antwerpen – had besloten *“geen steun te verlenen aan de Nolf-universiteit maar deze instelling te bekampen”*, hoewel Van Cauwelaert op die vergadering nog had geprobeerd te schipperen.

Van Cauwelaert deed dan voorstellen, die aanvaard werden, aldus het verslag. Er waren geen parlementsleden bij. Voor Antwerpen Van Oekel; voor Limburg Eugene Leën en Dr. Spaas; voor Brabant Clynmans en Bouweraerts; voor West-Vlaanderen D'Hoore en Achiel Denys onder voorbehoud van aanvaarding. Maar dan vermeldt het verslag: *“Oost-Vlaanderen. Gent-Eeklo vraagt voorbehoud. Stemming met briefjes voor Oost-Vlaanderen.”* Blijkbaar konden allen die nog aanwezig waren, meestal niet-Oost-Vlamingen, twee kandidaten aanduiden. Naast drie blanco-briefjes waren er 22 stemmen voor het provincieraadslid en burgemeester van Ertvelde Paul Van Steenberge, 13 voor volksvertegenwoordiger Edmond Rubbens, acht voor advocaat Maurice Orban, vier voor de Lokerse nijveraer Louis Herbert, één voor de mij onbekende Goedertier. – Dat betekende dus dat er naast Van Cauwelaert nog een tweede parlementariër bleef in het Dagelijks Bestuur: Rubbens.

In een tweede verslag, dat voor publicatie bestemd was, heette het: *“Niettegenstaande het herhaald aandringen van de Heer Van Cauwelaert, die zijn ontslag als voorzitter wegens zijn talrijke bezigheden had ingediend, weigerde de vergadering dit te aanvaarden, en werd de Heer Van Cauwelaert bij eensgezinde stemming en langdurige toejuichingen herkozen. Hem werd echter de verzekering gegeven dat de bestuursleden het werk in ruime mate zouden overnemen.”* – Inderdaad zou Van Cauwelaert herhaaldelijk afwezig blijven of slechts een deel van de bestuursvergaderingen bijwonen. Wat mij vooral treft, is dat hij bijna heel het Dagelijks Bestuur zowat eigenmachtig had kunnen samenstellen.

In de volgende vergadering daarvan, op 5 december 1923, deelde Leën het ontslag van Spaas mee, en stelde voor hem te vervangen door Emile Blavier of Jules Van Caenegem. Hoewel pater Claes een parlements lid onraadzaam noemde, zou volksvertegenwoordiger Blavier later soms verschijnen in het Dagelijks Bestuur. *“Inzake amnestie beslist men de motie van Gent (beperkte amnestie met uitsluiting van gekenmerkt verraad) opnieuw voor te stellen en stand te nemen tegen de extremistische dwarsbomers.”*

In de Vergadering van de Afgevaardigden van 9 december 1923 stelde Van Cauwelaert *“in eigen naam”* dat de fout van juni niet mocht herhaald worden, toen men de regering niet wilde doen vallen nadat men ermee bedreigd had. En hij herhaalde: *“Er zijn nog mensen die de huidige regering willen blijven steunen, dat is een politieke fout.”* (De regering-Theunis, met Van de Vyvere als enige flamingant; LW) *“De Voorzitter: Er is geen parlementaire mogelijkheid om strijd te voeren voor regimenten, en indien wij op voorhand een vermindering van onze eis aanvaarden, dan worden we zeker verslagen... Wij moeten onder ons vast staan op eenheden, die tenminste compagnies moeten zijn, met volstreekte uitsluiting van pelotons. Daarvoor zijn wel sommige Walen te vinden, omdat zij schrik hebben dat anders de algehele tweetaligheid voor alle officieren en onderofficieren zou ingevoerd worden. – De motie wordt eensgezind goedgekeurd.”* Op een voorstel om een algemene amnestie voor

activisten te bespreken, antwoordde de voorzitter: *“De Landsbond heeft in 1922 te Gent, na rijp onderzoek, zich uitgesproken voor beperkte amnestie. Het gaat niet dat besluit zonder grondig onderzoek en zonder ernstige bespreking in zijn wezen te veranderen.”* De motie van 1922 zal aan de arrondissementsbonden gestuurd worden, daar besproken en daarover verslag uitgebracht door het secretariaat op de volgende vergadering. *“Aangenomen.”*

Op 3 februari en 30 maart 1924 werden vergaderingen gehouden van de secretarissen der arrondissementsbonden met *“het Dagelijks Bestuur en het Algemeen Secretariaat”*. Daarover werd telkens *“vertrouwelijk”* verslag opgemaakt. De eerste maal werd op vraag van aanwezige secretarissen (er waren er vijf) beslist dat men om de twee maanden zou bijeenkomen. Maar nadat opnieuw een *“magere opkomst”* was vastgesteld (nog slechts vier) werd het experiment niet voortgezet. Er was de eerste keer wel *“een lange en levendige bespreking over het wezen en de strekking van de KVL... De KVL moet breed zijn, alle katholieke Vlamingen moeten erin thuis zijn; de Landsbond moet zelfstandig staan tegenover politieke (parlementaire) groepen; hij moet geen politieke geloofsbelijdenis eisen nopens een staatsvorm.”* Secretaris Valvekens deelde een schets mee van omwerking van het eerste kapittel van de *Standregelen*; mits enkele wijzigingen werd ze goedgekeurd en ze zou aan de statutaire behandeling worden onderworpen. Er werd ook voorgesteld en aangenomen dat in het vervolg de stemrecht gevende kaart aan de Afgevaardigden zou worden gegeven door de arrondissementsbesturen, die zo *“een zeker en nodig toezicht”* zouden uitoefenen. Secretaris Jef Rombouts *“zet breedvoerig de werkmethode uiteen, zoals ze te Antwerpen werd gevolgd bij de herinrichting van zijn arrondissementsverbond: 1) dat de geest van de Landsbond dient verruimd, zodanig dat elke katholieke Vlaming zich aldaar thuis voelen kan; 2) dat de Vlaamse verenigingen, zowel culturele kringen als volksmaatschappijen, actiever in de Vlaamse aangelegenheden dienen betrokken;”*⁶⁸ 3) *dat er onophoudelijk dient gedaan aan praktische Vlaamse werking.”*

In een *“Hoofdraad”* met dertien aanwezigen op 30 maart 1924 betreurde Priem dat door de voorgestelde wijziging der *Standregelen*, om er *“het minimum-programma”* als doelstelling te schrappen (dat door de Frontpartij fel werd aangevallen; LW), nu niet meer geformuleerd werd dat de hervormingen nagestreefd werden binnen het Belgisch staatsverband. Waarnemend voorzitter Bouweraerts

68. In het Dagelijks Bestuur was op 5 december 1923 voorgesteld, vermoedelijk door Van Cauwelaert, dat de afgevaardigden van de arrondissementsbonden zich vertegenwoordigers zouden toevoegen van de grote verenigingen zoals de Oud-Hoogstudentenbonden, het Hoogstudentenverbond, het Davidsfonds, de Hogeschooluitbreiding. – Maar niet alleen door de Frontpartij, ook door katholieke nationalistische formaties zoals de oproep van Dosfel aantoonde, werd de richtlijn gegeven om uit de Landsbond weg te blijven. Het Davidsfonds zou, na de dood van zijn voorzitter Emiel Vliebergh in januari 1925, aan zijn afdelingen verbieden om toe te treden tot de Landsbond of zijn afdelingen, terwille van de onpartijdigheid; L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds*, 2 [...], pp. 252-253.

antwoordde dat er toch stond dat alle hervormingen waren door te voeren met wettelijke middelen; maar dat de opmerkingen zouden worden overgemaakt aan het Dagelijks Bestuur.

We krijgen daarna pas een verslag over een *“Algemene Vergadering”* op 13 april 1924, met *“een vijftigtal aanwezigen”*⁶⁹, waarop de *Standregelen* definitief werden goedgekeurd. Er was uit geschraapt wat federalisten kon mishagen, zoals de *“versteving van 's lands eenheid”*. In de plaats van over *“het minimumprogramma”* was er voortaan sprake over *“het programma van de Landsbond”*. Van Dieren probeerde, met de steun van ene Van Overbeke, alsnog de uitsluiting van de parlementsleden uit de besturen te bekomen; dat werd afgewezen met 28 stemmen tegen vier. Over de amnestie, waarover de arrondissementsbonden geraadpleegd waren, zegde voorzitter Van Cauwelaert: *“Zeer moeilijk is het in een wettekst het onderscheid te maken tussen de gestraften die handelden uit idealisme en gewone landverraders.”* Het doelmatigst was daarom een beperkt voorstel,⁷⁰ dat hij klaar had, in afspraak met politici van andere partijen. *“Er is kans om een meerderheid te bekomen op die basis.”*⁷¹ *Wat ons echter veel kwaad doet is de agitatiepolitiek die rond die kwestie wordt gevoerd. Met de schreeuw ‘Borms naar 't parlement’ geraken we niet verder”*, besloot Van Cauwelaert. Maar Van Dieren wilde de Landsbond doen opkomen voor *algemene amnestie*, zeggend dat zulks de extremisten zou ontwapenen; hij kreeg daarvoor slechts drie stemmen, tegen negentien. Meer aanwezigen waren er niet meer, bij het einde van de vergadering.

De vergadering was ingeleid door secretaris Valvekens met uitvoerige *“Algemene beschouwingen over de toestand onder Vlaams oogpunt”*, die nog maar eens tonen hoe er geprobeerd werd om de Landsbond te laten uitgroeien tot een volwaardige partij, samen met een te herstellen Kamergroep. Een middel daartoe was het verwerpen van het handelsverdrag dat de regering in 1923 had afgesloten met Frankrijk, en dat in februari 1924 moest worden geratificeerd. Die verwerping kon de val meebrengen van de regering-Theunis en daardoor een herstel van vertrouwen bij de ontgoochelde flamingantische achterban. In het Dagelijks Bestuur

69. Van Cauwelaert had op 5 april een aantal medestanders ‘vertrouwelijk’ opgeroepen om aanwezig te zijn.

70. *“1) Algehele amnestie voor diegenen die een straf ondergingen van maximum vijf jaar, of wier straf tot vijf jaar werd herleid; 2) Voor diegenen die gestraft werden op grond van artikel 118bis van het strafwetboek gaat het maximum tot tien jaar.”* 118bis bestrafte het vervormen van de instellingen, het ondermijnen van de trouw aan de koning en het land, of het dienen van de politiek van de vijand.

71. Inderdaad zou Van Cauwelaert dit door de K.V. Kamergroep en uiteindelijk door het parlement kunnen halen, door de genadewet van januari 1929; L.Wils, *Bormsverkiezing en Compromis des Belges. Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide Wereldoorlogen*, in: L. Wils, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 321-383.

had Van Cauwelaert zelf op 6 februari, de dag waarop de bespreking in de Kamer begon, het punt aangesneden: *"Hij wenst liefst geen tussenkomst van de Hoofdraad, omdat er hier geen specifiek-Vlaams belang in 't gedrang komt."* De Boerenbond was vóór goedkeuring van het verdrag *"om de onmiddellijke voordeeltjes voor de boerenstand... In zijn geheel genomen is dit verdrag echter beslist nadelig. Velen zullen het toch stemmen, uit vrees voor een regeringscrisis. Ook hier kan de KVL door zijn organisatie flink werk verrichten. De Landsbond moet overal indringen"* had Van Cauwelaert besloten in het Dagelijks Bestuur.

Op 27 februari 1924 had de Kamer het verdrag verworpen, doordat Van Cauwelaert met een groep getrouwen zich bij de oppositie gevoegd had. De val van de regering deed zijn ster weer wat rijzen en hij ontving gelukwensen van een aantal militanten. Voor de eerste maal werd hij tijdens deze crisis geraadpleegd door de koning, aan wie hij Van de Vyvere voorstelde als formateur. Maar Albert kon, dankzij het ontbreken van een echte katholieke partijleiding, op 6 maart zijn eigen man Theunis opnieuw belasten met de vorming van een regering zonder de socialisten. Wel werd daarin nu, naast Van de Vyvere, ook Pouillet opgenomen.⁷²

Valvekens begon zijn *"beschouwingen"* op de Algemene Vergadering van 13 april 1924 met de optimistische verklaring dat de beweging een herleving kende na de crisis van juli 1923. Hij weidde daarbij uit over de zaak van het handelsverdrag. *"Uitdrukkelijk behoort dit punt niet tot het katholiek-Vlaams programma en dus ook niet tot het programma van de KVL. Maar de voorbereiding, de betekenis en vooral de gevolgen van het Frans-Belgisch verdrag waren zo gewichtig voor het Vlaamse volk, dat terecht de stemming over het verdrag met onrust werd tegemoet gezien."* Hulde aan *De Standaard-De Morgenpost* voor hun strijd ertegen! *"Het grootste gedeelte der katholieke partij, alhoewel haar overtuiging gekant was tegen het verdrag, durfde uit politieke vreesachtigheid de regering van Mr. Theunis niet loslaten. Niettegenstaande alles, hielden de meeste katholieke Vlamingen hardnekkig stand, en wij mochten de K.V. Kamergroep die feitelijk ontredderd was sedert juli 1923, gedeeltelijk en steviger zien oprijzen... en zij wonnen het."* Helaas bracht de regeringscrisis die volgde geen wil tot samengaan met de socialisten maar een eenzijdig samengaan met de liberalen. Daarom kwam dezelfde regering terug, maar *"diep gewijzigd én naar de geest die haar zou bezielen, én naar de politiek die zij zou volgen"*. Van Cauwelaert werd bij de koning geroepen. *"Er werden in het ministerie mannen opgenomen die het vertrouwen der katholieke Vlamingen genieten."* Een meerderheid heeft in de afdelingen van de Kamer het vrouwenstemrecht voor de provincieraadsverkiezingen goedgekeurd. Het vertrouwen groeit tegenover de beschuldiging van onvermogen. Aan het werk dus voor onze politieke eisen: de universiteit van Gent, het middelbaar onderwijs en bijzonder de meisjespensionaten, het leger, de amnestie. Tot hier Valvekens.

72. Over het verdrag en de regeringscrisis: L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen [...]*, pp. 155-159.

– De Landsbond werd dus ingeschakeld in het streven van Van Cauwelaert, en in mindere mate van Poulet, naar een coalitie met de socialisten. Maar met het gemaakte optimisme van Valvekens contrasteert de mededeling van Valeer Claes in het Dagelijks Bestuur op 14 mei: *“Vele afdelingen geven geen teken van leven. De geldelijke toestand van het Secretariaat is archi-slecht.”* Geen wonder dat er bij de voorbereiding van het congres, dat in juli in Brussel zou worden gehouden, aan de nodige radicalisering zou worden gewerkt.

Het Dagelijks Bestuur besliste op 2 juli 1924 *“eens en voor altijd duidelijk het standpunt van de Landsbond te bepalen”* tegenover de katholieke nationalisten, op de buitengewone Algemene Vergadering tijdens het congres, en in een vlugschrift. *“Kunnen ongelovigen in de Landsbond worden opgenomen? – Ongelovigen zomin als anti-gelovigen. Het volstaat niet voor de leden van onze organisatie de Rooms-katholieke godsdienst te erkennen als een maatschappelijke noodwendigheid. Dit laatste is misschien toereikend voor louter-politieke verenigingen [namelijk de Frontpartij tot voor kort; LW]; niet voor de onze.*

Mag een katholiek Vlaams nationalist lid worden van de Landsbond en er ijveren voor de nationalistische gedachte? – Ja, meent het Dagelijks Bestuur. Doch de Landsbond mag geen uitspraak doen over het Vlaams nationalisme, zomin als over het Belgisch nationalisme... Niemand kan verhinderen dat de katholieke Vlaamse actie op zeker ogenblik, in sommige afdelingen, in het teken van het nationalisme komt te staan.

Staat de Landsbond onverschillig tegenover België? [Hier werd later toegevoegd: “in die zin dat hij de belangen van het Vlaamse volk stelt boven de eenheid van België?”] – Volkomen! Indien er een tegenstrijdigheid komt tussen een Vlaams en een Belgisch belang.

Staat de Landsbond in de politiek? – De Landsbond heeft geen mandatarissen. Hij is echter controle en stuwkracht in de standsgroepen. Dit is ook onze houding tegenover de K.V. Kamergroep.”

Dat waren dus de standpunten waarover pater Claes *“klare taal”* moest spreken op de Algemene Vergadering tijdens het congres op 19-20 juli 1924 in Brussel, want *“Met moeilijkheden te ontwijken, geraken ze niet opgelost”*, aldus het Dagelijks Bestuur. De katholieke fronter Hendrik Borginon werd met aandrang gevraagd om toe te treden tot het Brusselse erecomité van het Congres, maar hij bleef weigeren. Edmond Van Dieren deed daarentegen in *Het Vlaamsche Land* van 12 juli een oproep tot aansluiting: *“De Landsbond zal zijn, wat de katholieke Vlaamse nationalisten ervan maken.”*⁷³ Minister Van de Vyvere had Helleputte bewogen

73. Allicht bedoelde hij hetzelfde als wat Borginon schreef in *Het Vlaamsche Land* van 2 augustus 1924, dat als men alle politici uit het bestuur weerde, er na een aantal jaren alleen nog nationalisten in het gelid zouden staan. A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, Utrecht, 1969, p. 188.

om met Pouillet en hemzelf het erevoorzitterschap van het congres aan te nemen; aan kardinaal Mercier had hij dat tevergeefs gevraagd.⁷⁴ Vooraf schreef hij aan Helleputte: *“N’y fera-t-on pas des bêtises, chi lo sa? J’espère que tout se passera bien, bien que Van Cauwelaert ait laissé un peu la bride sur le cou au père Valère Claes, qui est un étourneau [een onbezonnen ventje].”*

De toespraak van Claes op het congres werd achteraf als brochure verspreid onder de titel *De Katholieke Vlaamsche Landsbond en de Meeningsverschillen tusschen Kath. Vlamingen*.⁷⁵ Hetzelfde gebeurde met de slotrede van de Mechelse leraar Alfons Verbist: *De Katholieke Vlaamsche Landsbond en de Katholieke Vlaamsche Nationalisten*. Daarin betoogde die dat hij met zijn nationalistische overtuiging in de Landsbond werkte voor het gemeenschappelijke doel. De nationalisten moesten daar meewerken aan de taalstrijd, en er hun visie ter bespreking kunnen stellen.

Minister Van de Vyvere was achteraf niet gelukkig, zoals hij aan Helleputte schreef op 29 juli: hij ging ontslag nemen als minister om meer tijd en vrijheid te hebben *“pour travailler à l’union du parti. Malheureusement, le Congrès du K.V. Landsbond ne facilite rien. Notre brave Van Cauwelaert, avec un coeur excellent, et beaucoup de talent, a une capacité de gaffe, qui dépasse certainement la normale. Comme première entrée de jeu dans la campagne électorale, nous aurions pu très bien nous passer de cet intermède.”* In een volgende brief vergoelijkte hij Van Cauwelaert bij Helleputte, die blijkbaar behoorlijk boos was over wat er allemaal was gezegd onder zijn erevoorzitterschap: *“Je crois que vous êtes trop sévère pour Van Cauwelaert. Comme vous, je considère toute l’affaire du Congrès comme malheureuse, mais les intentions sont pures. D’ailleurs le Congrès a fort peu de retentissement. Le K.V. Landsbond disparaît peu à peu, comme facteur important. C’est dommage quand on songe à ce qu’il aurait pu être, mais étant donné ce qu’il est, c’est un soulagement. – Nous devons faire un effort sérieux pour que Nolf nomme de bons Flamands à l’université de Gand.”*⁷⁶

74. Aan Van de Vyvere had Mercier geantwoord: *“Pourrions-nous obtenir des précisions sur les sujets à l’ordre du jour, sur la façon dont les rapporteurs ou les orateurs les envisageront?”* Kopie (zonder datum) in het Archief Van Cauwelaert, VB, 78.
75. Hij betoogde dat sinds het Gentse congres van 1922 de Landsbond als antinationalistisch werd afgeschilderd. Maar die staat open voor iedereen die positief wil werken, ook voor katholieke nationalist die niet Vlaanderen zelf bedreigen door vreemd annexionisme. Dat heb ik herhaaldelijk gezegd, en onder de schuilnaam Infrenatus geschreven in *Het Vlaamsche Land*. Maar nu is het officieel.
76. Archief Schollaert-Helleputte, 109. Over het congres: L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen [...]*, pp. 159-160. L. Wils, *Burgemeester Van Cauwelaert [...]*, pp. 17-19. H.J. Elias, *Vijftiendertig Jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, Antwerpen, 1969, pp. 160-161. Er waren afdelingen over de taak van gemeente- en provinciebesturen, over de vervlaamsing van het middelbaar onderwijs, en over Brussel. In het achteraf uitgegeven verslagboek, *Vijfde Congres van den Kath. Vl. Landsbond*, werden de erevoorzitters niet meer vermeld.

De Standaard Overdrukken.

Prijs : 2 frank. — N° 1.

De Katholieke Vlaamsche Landsbond en de Meeningsverschillen tusschen Kath. Vlamingen

Voordracht gehouden op het
V^o Katholiek Vlaamsch Congres

Door E. P. Dr V. CLAES

1924 — N. V. « DE STANDAARD », BRUSSEL — 1924

99

Brochure met de toespraak van Valeer Claes op het vijfde congres van de Katholieke Vlaamse Landsbond, Brussel, 19-20 juli 1924. [ADV, VBRB 699]

EEN NIEUW DYNAMISME

Na het Brusselse congres van juli 1924 zijn er verschillende tekenen van een vernieuwd dynamisme, zodat de crisis voorbij haar dieptepunt leek. Op 21 augustus werd een buitengewone vergadering van het Dagelijks Bestuur gehouden, *“ten einde de besluiten van het congres ten uitvoer te leggen”*. Heel uitzonderlijk waren alle leden aanwezig, behalve secretaris Valvekens die in militaire dienst was. De voorzitter Van Cauwelaert was er ditmaal ook, zij het met een uur vertraging; allicht was het om zijnentwil dat men in Antwerpen bijeenkwam in de plaats van in Brussel.

Er werd weer een debat uitgelokt door een brief van Edmond Van Dieren om zich voor *algemene* amnestie voor oorlogsmisdaden uit te spreken, tegenover de uitsluiting van spionage en verkliekking die Van Cauwelaert onmisbaar had genoemd om kans te maken in het parlement. Men bleef bij dat tevoren ingenomen standpunt, maar vond dat de Landsbond over die betwisting geen uitspraak moest doen, want die zou in elk geval tegen hem uitgespeeld worden. (Alweer dus: niet op nationalistische tenen trappen.) De teruggave van betaalde boeten en verbeurdverklarde goederen kon *nu* niet gevraagd worden, omdat ze kansloos was en de amnestieverlening zou hinderen, maar tegen verdere invordering zou worden gereageerd. Emile Blavier rapporteerde over de *“bestuurlijke amnestie”*, vermits de gestrafte ambtenaren al genoeg geleden hadden. Via een door de Kamer benoemde en gecontroleerde commissie moesten ze hun plaats en hun pensioenrechten terugbekomen.

Behandeld werden verder de Bond der Katholieke Vlaamse Gemeenteraadsleden; de gewenste Bond der Vlaamse Gemeenten met het oog op intercommunale samenwerking; het op te richten financieel fonds; de betrekkingen met het ACW dat op zijn soevereiniteit stond en met wie secretaris Claes moest gaan praten; de beslissing om in de toekomst telkens volledige congresverslagen uit te geven; de plaats van de congressen⁷⁷; de financiën van de vereniging en het toezicht erop, en de noodzaak om secretaris Valvekens te kunnen vergoeden.

Verschillende belangwekkende voorstellen kwamen van pater Claes. Vooreerst de opname van individuele leden in de plaats van alleen aangesloten verenigingen. Dan de uitgave van een maandblad met mededelingen. Ook de inrichting van gouddagen; volgens Leën zou er beter per kanton of arrondissement gewerkt worden. Als tiende en laatste punt op de agenda kwam: *“Welke gedachten zal de Landsbond bij de aanstaande verkiezing vooruitzetten? B.v. de vervlaamsing van het middelbaar onderwijs (onderrichtingen van Mr. Nolf) ter voorbereiding van het opnieuw te berde brengen van de vervlaamsing der Hogeschool te Gent. Aangenomen.”*

77. Van Cauwelaert stelde voor (nu de ronde van de vijf provincies gemaakt was) de volgende congressen telkens in Antwerpen te houden, waar succes verzekerd was. Maar dat wekte tegenkanting van anderen. Het *“zou onderzocht worden”*; maar er zou niets van in huis komen.

Na dat vruchtbare werk werd de wens genoteerd om van tijd tot tijd een hele dag te vergaderen, zoals vandaag.

Wat zit er voor nieuws in de volgende verslagen? Dat er in het Dagelijks Bestuur op 12 oktober 1924 van gedachten gewisseld werd *“over de katholieke Vlaamse belangen in de cinema”*. Dat voorafgaand aan de *“Hoofdraad”* van 16 november om 14 uur, er om 10 uur weer een vergadering met *“enkele”* secretarissen van de arrondissementen werd gehouden. *“De toestand aan de Leuvense Hogeschool werd grondig onderzocht en besproken. De Hoofdraad was het eens om het Dagelijks Bestuur te belasten met verdere behartiging.”*⁷⁸ Dat het Dagelijks Bestuur op 7 januari 1925 besliste *“een vertrouwelijk schrijven te richten aan de HH. Helleputte (Boerengilde), Heyman (Werkersverbonden) en Van de Vyvere (Middenstand) waarin zou worden betoogd: dat de Landsbond zich verzet tegen het voorzitterschap van Segers [in de Katholieke Unie]. Daar Mr. Segers niet de geschikte persoon is om de Katholieke Unie te vertegenwoordigen in het Vlaamse land, vermits hij te Antwerpen de strijd voert tegen het algemeen belang.”*⁷⁹ Dat op 4 februari 1925 Valeer Claes aan het Dagelijks Bestuur uitleg gaf over de werking in Oost-Vlaanderen en Limburg: *“Aldaar is de toestand volstrekt niet zoals het behoort. Er zijn wel plaatselijke bonden doch zij werken niet samen. De afgevaardigden Blavier en Rubbens verzekeren dat zij, na de verkiezingen, de groepering zullen bewerken.”*

Het Dagelijks Bestuur hield zich op 11 maart 1925 bezig met de programmering van het volgende jaarlijks congres, dat onder meer aan de ontwikkeling van Limburg zou worden gewijd. Abrupt breekt het relaas van deze vergadering af, en verder werd het verslagboek niet meer bijgewerkt. Dat zal wel te maken hebben met het verschijnen, vanaf dit jaar, van het maandblad *Tijdingen uit het Katholiek Vlaamsch Sekretariaat van den Katholiek Vlaamschen Landsbond*, waarin verslagen over de Vergaderingen van de Afgevaardigden konden worden opgenomen. Maar dat was dan een gekuiste versie, zoals er tevoren verschenen in *De Standaard*, en wat het Dagelijks Bestuur betreft, blijven we voortaan helemaal op onze honger.

Laat ons alleen nog vermelden dat de Landsbond de herleving van de in 1923 *“ineengezakte”* K.v. Kamergroep heeft voorbereid. In de *Tijdingen* van februari 1925 werd sterk in de verf gezet dat het K.v. Verbond van het arrondissement Turnhout, dat in de vorige maand was heringericht, zijn nieuw leven begonnen was met een tussenkomst betreffende de naderende parlementsverkiezing. Het had aan de katho-

78. Over de Leuvense studentenrevolte, zie L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S., II*, Leuven, 1982, pp. 53-72.

79. Oud-minister Paul Segers was in Antwerpen bij de parlementsverkiezingen van november 1921 tot volksvertegenwoordiger herkozen, op een conservatieve lijst tegen de Van Cauwelaertianen. Als voorzitter van de Federatie van Katholieke Verenigingen en Kringen zou hij bij toerbeurt het voorzitterschap van de Katholieke Unie waarnemen voor één jaar, na de drie genoemde standenvertegenwoordigers. Die zouden niet antwoorden op de brief van het Dagelijks Bestuur.

lieke kiesvereniging, aan de standsorganisaties en al de afgevaardigden die zouden deelnemen aan de poll, evenals aan de pers de volgende wensen overgemaakt:

"I De gekozenen van het arrondissement zullen deel uitmaken van de nieuw te stichten K.V. Kamergroep en stipt de leiding van het bestuur van de KVK volgen.

II (...) verbinden zich, in het kader van de nieuw te stichten KVK, al hun krachten in te spannen om in de loop van het volgend vierjarig parlementair tijdperk door het parlement te doen behandelen: a) de vervlaamsing van het onderwijs en inzonderheid de vervlaamsing der Hogeschool te Gent; b) de vervlaamsing van het leger; c) de vervlaamsing van het gerecht."

Punt III hield in dat de gekozenen, vooraleer een Vlaams vraagstuk werd besproken in het parlement, daarover overleg zouden plegen met de afgevaardigden van de kiesverenigingen van het arrondissement. Punt IV ten slotte: dat ze Nederlands zouden spreken in het parlement, en Frans enkel volgens de gedragslijn vast te stellen door de Kamergroep.

Tijdingen deelde mee dat het Dagelijks Bestuur de wensen van Turnhout had goedgekeurd op 4 februari. Het beval ze heel sterk aan de arrondissementsbonden aan, en vroeg dat die er ook na de verkiezingen de hand aan zouden houden.

Na de verkiezingen van 5 april 1925 volgde een maandenlange regeringscrisis, met van 13 tot 22 mei een homogeen-katholiek minderheidskabinet-Van de Vyvere als wegbereider voor een door Van Cauwelaert en Poulet gewenste katholiek-socialistische ploeg. Tijdens die week, op 19 mei, werd een eerste vergadering gehouden van een heropgerichte Kamergroep, zo meldde het mei-nummer van *Tijdingen*. Blijkbaar betrof dat slechts een voorbereidende bijeenkomst, want in het verslagboek van de Kamergroep vinden we de notulen van de definitieve herstichtingsvergadering op 16 juni, dus één dag voordat de regering Poulet-Vandervelde werd aangesteld door de koning.

EPILOOG

De regering Poulet-Vandervelde zou aan katholieke kant steunen op de K.V. Kamergroep en op de Democratische Groep van het ACW, maar fel bestreden worden van conservatieve zowel als van liberale en proto-fascistische kant. Ze werd niet gesteund door koning Albert I, die op 12 juni 1922 had geschreven aan premier Theunis: *"Nous ne pouvons redouter assez une coalition socialiste-flamande"*.⁸⁰ Ze viel al in mei 1926 samen met de frank, en werd opgevolgd door een driedelige regering-van-financieel-herstel, waarin de K.V. Kamergroep opnieuw werd gemarginaliseerd

80. J. Velaers, *Albert I [...]*, pp. 651 en 668, oordeelt dat de koning toch loyaal samenwerkte met die regering. Ik meen te hebben aangetoond dat zulks niet het geval was; L. Wils, *Burgemeester Van Cauwelaert [...]*, pp. 43-46. Vgl. L. Wils, Koning Albert I en de Vlaamse Beweging – een status quaestionis, in: *Museum Dynasticum*, jg. 22, 2010, nr. 2, pp. 52-54.

en het ACW geweerd, zoals in de driedelige regeringen van 1918-1921. De financiële stabilisatie betekende in zekere zin de afsluiting van de oorlogsperiode met haar nasleep, waarin de koning in sterke mate de keuze van zijn ministers had kunnen bepalen. In november 1927 zou het ACW als zelfstandige partij toetreden tot een katholiek-liberale regering, waarbij het zelf zijn ministers koos: Hendrik Heyman en Albert Carnoy. Daarna kon de geleidelijke verwezenlijking van een wat afgezwakt minimumprogramma worden afgedwongen van de koning en de liberalen, want die vonden dat toch nog minder erg dan met de socialisten te moeten regeren.

Intussen verschoven de katholieke flaminganten – vooral de jongere generaties, maar ook ouderen – steeds meer naar het nationalisme: studenten, academici, priesters, onderwijzers, ook syndicale voormannen, de groep die na de oorlog zoveel stootkracht had geleverd bij de vorming van de Vlaams-democratische partij van Van Cauwelaert. Die verschuiving uitte zich niet alleen doordat voorheen Van Cauwelaertiaanse verenigingen, zoals het Davidsfonds, een neutrale positie gingen innemen tussen de k.v. Verbonden en hun Landsbond enerzijds, en de nationalistische partijformaties anderzijds. De k.v. Verbonden zelf en uiteindelijk de nationale Landsbond radicaliseerden, wat niet belette dat een aantal militanten zich afscheurden om louter flamingantische partijen te vormen, die mettertijd uitgesproken nationalistisch zouden worden. Dit alles hield in dat vele flamingantische intellectuelen niet meer in en door de standsorganisaties wilden werken. Zij wilden de leiding onverkort in eigen handen nemen, onder de leuze dat het nationaal Vlaams belang vóór partijbelangen moest gaan.

Het geval Turnhout toont dat de inspanningen van de Landsbond om de arrondissementsbonden in beweging te zetten, soms ontgoochelende resultaten opleverden. Op 2 maart 1924 was in Turnhout een vergadering samengeroepen door algemeen secretaris J. Valvekens en voorgezeten door hem en zijn collega V. Claes, bij geheime stemming een voorlopig bestuur gekozen. Volksvertegenwoordiger A. Van Hoeck was daarvan de voorzitter en de Molse onderwijzer Thomas De Backer het bestuurslid dat het meest stuwend optrad. In overleg met het algemeen secretariaat werden daarna standregelen uitgewerkt. Die werden goedgekeurd op een algemene vergadering voorgezeten door De Backer op 18 mei 1924, waarop Van Hoeck en Claes het woord voerden. Maar ondanks de grootse plannen van De Backer was er daarna weinig of niets meer te horen van de arrondissementsbond. Tot op 28 december, op een vergadering waarvan Claes medevoorzitter was, het ontslag van De Backer als arrondissementsvoorzitter werd besproken. Een aantal jongeren stelde daar dat de bond zelf kandidaten moest voordragen bij de komende verkiezing. Daartegen handhaafde Claes het standpunt van de Landsbond, dat die de standsorganisatie voorstond, dus geen eigen kandidaten stelde naast (en tegen) de standen, maar drukte op die standen om het Vlaams programma te verwezenlij-

ken en daartoe flaminganten te verkiezen.⁸¹ – De Backer was bij de verkiezing van 1921 door geen van de drie standen als eerste kandidaat aangeduid, en had toen op de katholieke lijst slechts de onverkiesbare vierde plaats gekregen. Op 5 april 1925 zou hij tot volksvertegenwoordiger worden verkozen op een eigen geïmproviseerde lijst van een Katholieke Vlaamse Volkspartij, dankzij haar verbinding met de Frontpartij van Antwerpen die een stemmenoverschot haalde. De Backer zou zijn partij stevig uitbouwen in de Antwerpse Kempen, en met haar steeds meer geïntegreerd geraken in het nationalisme.⁸²

In de *Tijdingen* van augustus 1925 verscheen een uitvoerige mededeling over het congres van het Katholiek Vlaams Verbond van het arrondissement Leuven (dat van advocaat Edmond Van Dieren). Het congres stond in het teken van de samenwerking van alle katholieke Vlamingen, en had in die geest twee besluiten genomen: dat het kvv-Leuven zich afzijdig hield van de partijpolitiek, en dat er in zijn bestuur geen parlementsleden konden opgenomen worden. – Het k.v. Secretariaat gaf veel lof aan het initiatief, maar maakte voorbehoud voor het tweede besluit: welk gevaar vormen die parlementsleden? De Hoofdraad van de Landsbond heeft zich toch al herhaaldelijk uitgesproken tegen hun uitsluiting.

Het kvv-Leuven was bijzonder actief en combatief, organiseerde kantonale verbonden en jaarlijkse arrondissementele congressen. In *Tijdingen* van maart 1926 kreeg het lof toegezwaaid voor de stichting van een Vereniging Voor God en Vlaanderen, "*buiten en boven alle politiek*", van nationalistische zowel als niet-nationalistische verenigingen, met als programma "*onvoorwaardelijke amnestie voor politieke gevangenen; volledige vernederlandsing der universiteit van Gent; zesmaanden-diensttijd; Vlaamse en Waalse regimenten; Vlaams rechtswezen; bestuurlijke taalwet met de nodige sancties*". De kvv-Leuven organiseerde in het eigen arrondissement een vierde stand, die van de Vrije Beroepen, en propageerde dat op het Landsbondcongres van 1926.

De Katholieke Vlaamse Bond van Limburg was vanaf 1919 een voorloper en een motor geweest in de flamingantische mobilisatie. Maar de crisis van juli 1923 kwam hij niet vlug te boven: er bleven vele aangesloten verenigingen, maar de provinciale werking verdween bijna. In 1927 hield de Landsbond zijn jaarlijks congres in Sint-Truiden, om Limburg weer in gang te trekken. Het algemeen se-

81. Juist de christelijke arbeidersbeweging, de belangrijkste steunpilaar van de Van Cauwelaertiaanse partij, stond sterk op haar rechten en haar volledige zelfstandigheid. In de lente en de zomer van 1924 ontstond er daarover wrijving tussen de Antwerpse KVV en de Landsbond aan de ene kant, het Christelijk Werkersverbond van het Arrondissement Antwerpen en het ACW aan de andere. Kadoc-K.U.Leuven, Documenten in het Archief Van Cauwelaert, VB 72, en in ACW Hoofdbestuur, 66.1.

82. G. Van Gorp, *Thomas De Backer en de Katholieke Vlaamse Volkspartij in het arrondissement Turnhout tot 1932*, K.U.Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981, pp. 56-63.

cretariaat overlegde met het provinciaal bestuur hoe dit zich zou herinrichten: niet langer als een verbond van verenigingen die de massa omvatten [bijzonder de standsorganisaties], maar als vereniging van “*de invloedrijke personen*” die het leven van de provincie [waaronder de standsorganisaties] konden doordringen.⁸³ En daarbij de bevestiging dat *al* de flaminganten werden beoogd, ook “*de meer extremen*”, zodat het minimumprogramma niet langer als gemeenschappelijk doel dienst deed. Deze hervorming leidde inderdaad tot een hernieuwde activiteit op provinciaal vlak, maar tegelijk tot een afstand nemen van de Landsbond. Na maandenlange discussie werd op 15 november 1928 beslist om het lidmaatschap van de Landsbond niet te vernieuwen.⁸⁴

Die beslissing viel tijdens een nieuwe crisis van Van Cauwelaerts partij in de zomer en de herfst van 1928, nog een ergere dan die van juli 1923 naar aanleiding van de slechts gedeeltelijke vernederlandsing van de Gentse universiteit. Nu gold het de slechts gedeeltelijke vernederlandsing van het leger waarvoor de k.v. Kamergroep stemde. Ook dat heette “*VERRAAD... Liever NIETS*”, zelfs vanwege Jef Rombouts die als secretaris het k.v. Verbond van het arrondissement Antwerpen tot een voorbeeld gemaakt had. Hij ging over naar de Katholieke Vlaamse Volkspartij van Antwerpen, die kartel sloot met de Frontpartij.⁸⁵

Het was in dat klimaat dat in april 1929 een Katholieke Vlaamse Volkspartij van Limburg werd opgericht, met medewerking van bestuursleden van de k.v. Bond van Limburg. Zoals in Turnhout vier jaar eerder, gebeurde het nadat kandidaten van de inrichtende groep niet door de poll van de katholieke partij waren gekomen. En zoals in Turnhout zou de nieuwe formatie, die onmiddellijk één

83. Dit Limburgse model werd in de Hoofdraad van 18 november 1928 overgenomen voor de Landsbond als geheel, op voorstel van V. Claes. Dit met de argumentatie dat sinds de doorbraak van 1919-1920 de standen zich hecht hadden georganiseerd, met andere kaders en andere bekommernissen dan die van de K.V. Verbonden die destijds de standsorganisatie hadden doorgedrukt in de partij. *Tijdingen uit het Katholiek Vlaamsch Sekretariaat van den Katholiken Vlaamschen Landsbond*, december 1928. – In dit systeem van individuele leden “*moest noodzakelijkerwijze de Vlaamse intelligentsia een grotere rol spelen*”, wat tot een verwijdering van de standsorganisaties leidde; M. Gerard, *Katholieke Vlaamse Landsbond*, in: *NEVB [...]*, p. 1643.
84. “*De hervormde Bond kan gezien worden als een voorbode van de Vlaams-nationalistische partij in Limburg. De Vlaams-nationalisten vonden er mekaar. Zij zouden de Katholieke Vlaamse Volkspartij van Limburg stichten.*” A.-M. Knevels, *De Katholieke Vlaamse Bond van Limburg (1918-1928)* – Van de katholieke partij naar de nationalistische –, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, 1983, nr. 3, pp. 150-159.
85. De wet bepaalde onder meer dat de hele legerdienst van de soldaat in zijn moedertaal moest verlopen, in taaleenheden van minstens een compagnie en zo mogelijk een bataljon. In september 1930 had dat opgeleverd: vier Vlaamse bataljons machinegeweren op zes, en zelfs tien Vlaamse regimenten (nog grotere eenheden) op 35. Er bleven nog veel bataljons en regimenten over die waren samengesteld uit compagnies van een verschillende taal, terwijl de Landsbond zich voor eentalige *divisies* had uitgesproken, dus heette de aanvaarding “*als eerste stap*” van deze wet “*VERRAAD... Liever Niets!*” Over de wet en haar weerslag op de Landsbond: L. Wils, *Burgemeester Van Cauwelaert [...]*, pp. 125-138.

volksvertegenwoordiger en één senator kon doen verkiezen, krachtig groeien en zich meer en meer in het nationalisme integreren.⁸⁶

Vanuit het k.v. Verbond van het arrondissement Leuven (Hendrik Van de Wijer, Edmond Van Dieren, Floris Van der Mueren) zou in december 1934 het weekblad *Nieuw Vlaanderen* worden gesticht en een brede "concentratiebeweging" op gang gebracht. Haar doel was het bereiken van zelfbestuur door de vereniging van de katholieke partij in Vlaanderen met het Vlaams Nationaal Verbond. Dat vnv sloppte de meeste nationalistische formaties, waaronder die van Turnhout en Limburg, steeds meer op in zijn autoritaire partij met een *völkisch* en corporatief programma, en met een leiding die hoopte aan het bewind te komen zoals het in Italië, Duitsland en Oostenrijk gebeurd was.⁸⁷

In het Landsbondscongres van 1935 haalde de strekking voor zelfbestuur en "concentratie" de overhand. In januari 1936 bood Van Cauwelaert zijn ontslag als erevoorzitter aan (maar daar werd niet op ingegaan). Hij wees niet alleen het fascisme af, maar ook de eis van zelfbestuur. Want die betekende voor hem: afstand doen van Brussel en de wagen vóór de paarden spannen, in plaats van haalbare doeleinden te stellen.

De Landsbond verloor zijn belang als drukkingsgroep doordat in 1936 de katholieke partij formeel hervormd werd tot een federatie van een Vlaamse partij en een Franstalige, die elk een modern partijbestuur kregen. Het ACW deed daarbij afstand van zijn statuut als aparte partij. De standsorganisaties behielden of herstelden hun bondgenootschap met Van Cauwelaert, maar die had nog slechts een minderheid van de intellectuele flaminganten achter zich. Zijn weekblad *Elckerlyc* haalde in het laatste trimester van 1936 een gemiddelde verkoop van 1275 exemplaren, tegenover ongeveer 2000 voor *Nieuw Vlaanderen*.

Dat Van Cauwelaert zijn greep op de Landsbond en op het grootste deel van de flamingantische intelligentsia verloor, werd in de hand gewerkt doordat hij zijn enorme werkkraft te weinig besteedde aan partijorganisatie, maar ze ook verdeelde over zijn burgemeesterschap in Antwerpen en over zijn activiteit als zakenman. In 1925 stond hij het voorzitterschap van de Landsbond af aan Albert Bouweraerts, de voorzitter van de Brusselse arrondissementsbond, die al tevoren meestal de bestuursvergaderingen geleid had. Bouweraerts kon dan een ploeg vormen met Valeer Claes, die op voorstel van het nieuwe bestuur van de kapucijnen in september van dat jaar tot onderpastoor werd benoemd in hun parochie Onze Lieve Vrouw Onbevlekt in Brussel. Claes kon nog slechts deeltijds voor de Landsbond

86. L. Reynders, *Het Vlaams-nationalisme in Limburg (1929-1940)*, K.U.Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981.

87. L. Wils, Elias of het gevecht met de democratie, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 65, 2006, nr. 1, pp. 25-43. Ook in L. Wils, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse beweging [...]*, pp. 267-283.

werken. Na de volgende driejaarlijkse bestuursverkiezing van zijn orde, en de felle beroering rond de taalwet op het leger in 1928 en de rol van de Landsbond daarbij, kreeg hij verbod om nog publiek op te treden. Uiteindelijk werd hij verplicht om zijn *“politieke werk”* in de Landsbond te staken per 31 december 1929.⁸⁸

De Tsjechische historicus Miroslav Hroch heeft in zijn toonaangevende studie over de nationale bewegingen bij de kleine Europese volkeren vastgesteld, dat de *“patriotten”* alleen dan erin slaagden om een massabeweging op de been te brengen, wanneer ze *“in staat waren om de belangen van de verschillende specifieke klassen en sociale groepen in de nationale agitatie op te nemen en in nationale termen uit te drukken”*.⁸⁹ Van Cauwelaert is erin geslaagd een flamingantische massabeweging te creëren onder het klerikale volksdeel. Want hij stoelde zijn Vlaamse partijvleugel, die in 1936 een zelfstandige partij zou worden, op de standen: zowel zijn k.v. Kamergroep als zijn k.v. Landsbond.

Lode Wils (°1929), is emeritus hoogleraar Nieuwste Geschiedenis aan de KULeuven. Hij is auteur van verscheidene studies over de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging en sinds 1981 redactielid van *Wetenschappelijke tijdingen*.

88. G. Tirelire, *Recht door. Valeer Claes [...]*, pp. 66-90.

89. M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Cambridge, 1985, pp. 185-186.